

NUK je skladno z Zakonom o knjižničarstvu oktobra 2003 postal pridružena članica UL, ki poleg t.i. klasičnih storitev za uporabnike z univerze izvaja tudi druge naloge kot npr. informacijsko opismenjevanje uporabnikov, izobraževanje knjižničarjev, koordinacijo knjižničnega sistema itn. Članstvo oziroma aktivna vloga knjižnice pri zagotavljanju infrastrukturnih pogojev za delo in razvoj univerze bi morala biti dodaten argument za prioriteto obravnavo investicije. Nova knjižnična stavba je nujen infrastrukturni objekt univerze v Ljubljani. Univerza v Ljubljani danes predstavlja knjižnično okolje z več kot 60.000 potencialnimi uporabniki. V primerjavi s pogoji dela in normativi za delovanje sodobnih univerzitetnih knjižnic bi ljubljanski univerzitetni sistem potreboval več kot 40 odstotkov novih knjižničnih zmogljivosti (prostori, tehnologija, študijska mesta), ki bodo delno lahko zagotovljene z novo stavbo.

Nova stavba in digitalna knjižnica

Sodobnost zaznamuje pojav elektronskih oblik zapisov. Zanimivo pa je, da to ne zmanjšuje števila publikacij na tradicionalnih medijih (v RS beležimo porast obveznega izvoda v obdobju 2000-2005 za 15%). Zaradi avtorsko pravnih omejitev so in bodo najpomembnejši e-viri brezplačno dostopni le za zidovi knjižnic, zaradi česar postajajo knjižnice pomemben element zagotavljanja splošnega dostopa do informacijskih virov za vse prebivalstvo.

E-arhivi gradiva, ki je originalno na tradicionalnih nosilcih, lahko nastajajo le v (nacionalni) knjižnici, ki te vire pridobiva in hrani. Knjižnica je najpomembnejša informacijska tovarna, ki potrebuje tudi proizvodne prostore (prav z virtualnostjo se ta pomen strokovnih služb še povečuje), e-knjižnice zato ni mogoče vzpostavljati brez knjižnice v fizičnem smislu, ki bo ohranila pomembno vlogo v informacijski industriji.

V tako imenovani hibridni knjižnici (s ponudbo tradicionalnih in e-virov) je pomembno uporabnike informacijsko opismenjevanje, kar pomeni ne le izobraževati in usposabljanje za iskanje in uporabo informacij, ampak tudi za njihovo izrabo tj. ustvarjanje novega znanja in njegov prenos, kar na daljavo ni mogoče. Hibridna knjižnica je v fizičnem smislu tudi nujen prostor za srečevanje, komuniciranje in izmenjavo znanja, za prepletanja fizičnega, virtualnega, klasičnega in digitalnega. Gre za dimenzijo človeškega duha v njegovi celovitosti. Fizična knjižnica ostaja prostor univerzalne komunikacije med različnimi socialnimi in kulturnimi entitetami, ki jih privablja znanje, ostaja središče kulturnega življenja določenega okolja, poseben prostor za negovanje študijske, znanstvene, umetniške in univerzitetne komunikacije. Zahtevnejše poizvedbe in informacijske storitve bo mogoče opravljati le v knjižnici, ki zagotavlja informacijske vire, opremo in strokovno znanje. Globalizacija sveta znanja pomeni neobvladljivo množico informacijskih virov in informacij, ki jih uporabnik brez pomoči visoko strokovno usposobljenih knjižničnih služb ne bo mogel obvladovati.

Zaključek

Projekt izgradnje nove stavbe NUK (trenutno imenovan NUK JP) je žal še vedno v zastoju, in to kljub temu, da je po dolgih letih odlaganj in raznoraznih zapletov že kar nekaj časa praktično pripravljen na izvedbo. V novi stavbi naj bi poleg NUK domovala tudi Centralna tehniška knjižnica, NUK pa bi za nekatere svoje posebne dejavnosti še naprej uporabljal tudi Plečnikovo stavbo. Obstoječa lokacija nove knjižnice je s svojo navezanostjo na humanistično družboslovni del Univerze v Ljubljani, ki ostaja v tem predelu mesta, ostale kulturne institucije ter tudi neposredno bližino obstoječe Plečnikove stavbe, brez dvoma še naprej optimalna prav za NUK. Dosedanji projekt, ki temelji na natečaju iz leta 1989, je bil večkrat vsebinsko posodobljen, kar pomeni, da je pravzaprav še primeren za izvedbo, kljub temu pa se zaradi nadaljnjih zamud ter odprtih programskih vprašanj ponovno vedno bolj izkazuje potreba po verifikaciji programskih osnov. Po eni strani je nujno sledenje razvoju knjižnično informacijske dejavnosti, po drugi pa je potrebno znova definirati nosilce programov oziroma prostorske rešitve za vsakega od njih. Ne glede

na možnost različnih odločitev v zvezi z nadaljevanjem projekta NUK JP (pri čemer ima vsaka odločitev nekaj prednosti in nekaj slabosti), NUK brez dvoma za opravljanje svoje dejavnosti vedno bolj potrebuje novo stavbo. In to čimprej, zato bomo rade volje sprejeli vsakršno ustrezno odločitev, ki bo to zagotovila.

novi natečaj za NUK 2: nujna in edina smiselna rešitev

boris matič, mag. inž. arh.

nejc černigoj, univ. dipl. inž. arh

Pred približno letom in pol, spomladi 2008, smo s skupino mladih arhitektov in študentov arhitekture pričeli akcijo »Novi NUK 2«. K delovanju so nas spodbudile novice, da bo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVZT) kot prednostno nalogo postavilo pridobitev gradbenega dovoljenja za novo Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK 2) po dvajset let starem projektu. Presenečeni smo bili, da se na to novico ni odzval noben segment arhitekturne strokovne javnosti. Z objavami v medijih in preko spletne strani www.nuk2.net smo pričeli izpostavljati problematiko projekta ter nujnost razpisa novega natečaja. V tej smeri se je opredelilo tudi več vidnejših predstavnikov arhitekturne stroke. Po pričakovanjih je pobuda sprožila tudi nekatere negativne odzive. Vendar pa te večinoma niso leteli na predstavljene argumente, ampak so kritiko projekta enačili s kritiziranjem, celo blatenjem, njegovega avtorja, arhitekta Marka Mušiča. Kaj takega nikakor ni bil naš namen. Izjemna vrednost opusa Marka Mušiča v slovenskem in širšem arhitekturnem prostoru je nesporna, vseeno pa to ne spremeni dejstev, zaradi katerih je projekt NUK 2 problematičen. Zato že večkrat predstavljene argumente na tem mestu ponavljamo.

Neusklajenost z zgodovinskim slojem

Osnovni problem projekta NUK 2 je neusklajenost z arheološkimi najdbami na lokaciji. Pred razpisom natečaja namreč arheoloških raziskav niso izvedli v celoti, temveč šele po izboru zmagovalne natečajne rešitve. Natečajna zasnova tako ni bila usklajena z zahtevo po prezentaciji arheoloških ostankov »in situ«, ki se je pojavila naknadno. Orientacija konstrukcijskega rastra predvidene zgradbe se posledično za približno 15° razlikuje od orientacije starih rimskih insul, kar v pritličju povzroča neizogibne funkcionalne zadrege pri organizaciji prostora. Poleg tega projekt predvideva izkop in odstranitev velikega dela izkopanin, gradnjo garaže in regalnega skladišča pod njimi, ter njihovo restrukturiranje v »originalno stanje«.

Programska preobremenitev

Natečajna naloga je vsebovala samo eno organizacijo - Narodno in univerzitetno knjižnico - in je izrecno izključevala priključitev Centralne tehnične knjižnice. Zaradi pomanjkanja kapacitet na drugih lokacijah in racionalizacije

je zdaj predvidena umestitev kar štirih organizacij: Narodne in univerzitetne knjižnice, Centralne tehnične knjižnice, Osrednje humanistične knjižnice ter Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete. Treba se je zavedati, da vsaka izmed navedenih institucij streže drugemu segmentu javnosti, da nimajo enakih odpiralnih časov, potreb po osebnosti, niti enotne organizacijske strukture. Dejstvo je, da je s prilagajanjem 20 let starih rešitev težko, če ne celo nemogoče, v celoti zadovoljiti potrebe vseh organizacij, ki naj bi objekt uporabljale.

Delitev na faze

Zaradi umestitve dodatnih programov je bilo stavbi NUK 2 poleg osnovnih 20.000 m² iz natečajne naloge do leta 2002 dodani še približno 15.000 m² drugih vsebin (razvidno iz revizijskega poročila). Z odločitvijo o fazni gradnji leta 2007 se ta povečani obseg površin zmanjša za 40%. In to ne po smiselni, strukturni ločnici znotraj projekta, temveč preprosto po parcelnih mejah zemljišč. Pri tem pa so predstavniki MVZT na tiskovnih konferencah jasno povedali, da je prihodnost druge faze negotova. Zelo verjetno je torej, da bo NUK 2 moral »do nadaljnega« delovati samo s prvo fazo, kar pa predstavlja dokončno pohabo večkrat predelanega objekta. S križišča Aškerčeve in Slovenske ceste bomo tako morda še desetletja gledali dve slepi fasadi.

Evolucija tehnologije

V času, odkar se projekt razvija, je marsikatera tehnologija, ki je bila v času razpisa natečaja znanstvena fantastika, postala že malodane zastarela. Tudi danes razširjene tehnologije – računalniki, internet, sistem COBISS/OPAC, mobilna telefonija - so le zametek komunikacijske prihodnosti, na katero pa bi NUK 2 moral biti pripravljen. Objekt, ki se ukvarja s skladiščenjem, katalogiziranjem in posredovanjem informacij, mora že v izhodišču upoštevati trenutno najnovejša dognanja in razvojne smernice informacijske tehnologije. Računalniška in druga tehnološka omrežja so iz dneva v dan pomembnejša, terminalske sistemi, CAT7 razvodi, WLAN/EDUROAM dostop, kontrola dostopa s pametnimi karticami tipa Urbana, RFID identifikacija gradiva, vedno obsežnejši strežniški sistemi pa so novosti, na katere projekt v svoji zasnovi ni bil pripravljen. Vpeljava informacijskih tehnologij na primernem nivoju ni nekaj trivialnega, kar bi bilo mogoče optimalno rešiti s prilagajanjem obstoječega projekta; moralo bi biti vključeno že v njegovo zasnovo.

Energetska zasnova in (ne)trajnost

Večino časa razvoja projekta NUK 2, je bil pojem trajnostna arhitektura zgolj teoretičen. Energetska varčnost v zasnovo objekta tako ni vključena. Energetska varčnost pa ni nekaj, kar bi lahko zagotovili z nekaj dodatnimi centimetri izolacije v stavbnem ovoju in toplotno črpalko v kleti; zasnova oblike ovoja namreč lahko naredi več škode, kot je lahko saniramo s tehničnimi

Slika 2: Sodobne knjižnice so visokopretočne, transparentne strukture, prostori socialnega srečevanja. Tipoloških izhodišča ne prevzemajo od templjev in palač, ampak od letališč in železniških postaj. Na sliki socialni prostor Mestne knjižnice Seattle, Office for Metropolitan Architecture. Foto: Philippe Ruault/OMA.

sredstvi. Iz makete objekta je razvidno, da je faktor oblike za obstoječi projekt neugoden, saj v času, ko je projekt nastajal, to ni bila prioriteta. Brez korenite spremembe objekta faktorja oblike ni mogoče popraviti. V projektu niti ni opaziti konceptualnih rešitev, ki bi izboljševale energetske bilanco (solarni dobitek pozimi, preprečevanje pregrevanja ...). Energetska varčnost ni pomembna samo z vidika ekologije in zadovoljevanja standardov, ampak tudi s čisto pragmatičnega stališča – nižanja obratovalnih stroškov. Obratovalni stroški predstavljajo približno tretjino življenjskih stroškov objekta. Kaj nam torej pomaga, če davkoplačevalci prihranimo nekaj malega pri projektni dokumentaciji, če bomo v naslednjih letih večkratnik prihranjenega zneska porabili za ogrevanje objekta?

Socialni pomen

V zadnjih dvajsetih letih pa se ni spremenila le tehnologija, ampak tudi družba na splošno. Način, na katerega iščemo informacije in do njih dostopamo, se je korenito spremenil. Vseživljenjsko učenje, izobraževanje mladih, spodbujanje podjetnosti, razvoj visokotehnoloških panog – vse to zahteva kar se da preprost dostop do informacij. Vloga knjižnic v socialnem prostoru se je spremenila: knjižnica ni več trdnjava znanja, v katero skozi mogočne avle in dolga stopnišča vstopajo samo posvečeni. Sodobna knjižnica je visokopretočna,

Slika 1: Samo z novim natečajem bomo lahko prišli do knjižnice, ki bo ob zadovoljevanju vseh funkcionalnih potreb predstavljala izjemen arhitekturni dosežek današnje dobe. Na sliki Kraljeva danska narodna in univerzitetna knjižnica (Der Kongelige Bibliotek) v Kopenhagnu, avtorji arhitekture Schmidt Hammer Lassen. Foto: Schmidt Hammer Lassen architects.

transparentna, dostopna struktura, ki čim večjemu številu ljudi omogoča dostop do informacij, obiskovalcem pa nudi priložnosti za vzpostavljanje socialnih stikov in mreženje. Sodobna knjižnica ni tempelj, postala je nakupovalni center.

Arhitekturna simbolika

Natečaj za projekt NUK 2 je bil izveden v času, ko je bil v slovenski arhitekturi močno prisoten postmodernizem. Duh tistega časa se ne odraža le na zmagovalnem projektu, ampak tudi na ostalih natečajnih elaboratih. Danes je arhitekturno gibanje 70. in 80. let prejšnjega stoletja preživeto. Slovenija kot država in slovenska arhitekturna stroka enostavno ne bi smeli dopustiti, da bi bila tako velika in družbeno pomembna stavba izvedena v slogu, katerega izraznost sta čas in razvoj arhitekturne miselnosti že davno povozila. Vprašati se moramo, ali bi lahko obiskovalcem Ljubljane s ponosom predstavili stavbo NUK 2 kot izjemen dosežek slovenske arhitekture, če bi bila zgrajena po obstoječih načrtih?

Projektno vodenje

Pri tako velikem in pomembnem projektu, kot je NUK 2, je poleg vseh arhitekturnih in tehnoloških komponent nujna še ena, trenutno sicer zapostavljena: projektno vodenje, pogojeno s politično voljo. Revizijsko poročilo Računskega sodišča RS iz februarja 2008 ministrstvu očita neobstoječ časovnega načrta izvedbe, organizacije projekta, navedbe odgovornosti, ocene potrebnih finančnih virov, itd. skratka, očita mu pomanjkljivo, če ne kar neobstoječe, vodenje projekta. Zgovorna je zgodovina vodilnega telesa: projekt NUK 2 naj bi vodil gradbeni odbor, ki je v času izdaje revizijskega poročila obstajal 16 let, njegova sestava je bila v tem času 17-krat spremenjena, v njem je delovalo 67 različnih članov v različnih sestavah. Gotovo je, da s tako organizacijsko strukturo projekta ni mogoče pripeljati niti koraka naprej, kaj šele do gradnje, kjer je nadzor nad stroški prva prioriteta. Potrebna bi bila korenita reorganizacija strukture, ki naj bi projekt izpeljala.

Nov natečaj

Za NUK 2 naj se zato razpiše nov, mednarodni natečaj, z mednarodno žirijo. K sodelovanju bi bilo smiselno posebej povabiti tudi priznane tuje arhitekte, ki so se zadnjem času izkazali z izgradnjo podobnih objektov. Z upoštevanjem novih dejstev (arheologije, tehnoloških sprememb ...) in vnaprej premišljeno organizacijsko strukturo naj se izdela kvalitetna natečajna naloga. S tem bo zagotovljeno, da bodo vse spremembe, ki so skozi leta kazile sedajšnji projekt, tokrat upoštevane že v izhodišču. Vse skupaj mora biti podprto z jasno politično podporo, zagotovljenimi viri financiranja in dobrim projektним vodenjem. Le na ta način bomo prišli do knjižnice, ki bo usklajena z arheologijo, programskimi zahtevami ter najnovejšimi tehničnimi in energetskimi standardi – in bo obenem predstavljala izjemen arhitekturni dosežek današnje dobe.